

Inhoud

Oproep	1
Museum open	1
Colofon	1
Van de redactie	2
Wafels	2
Het stromend hart	5
Stoepen	7
De kathedraal van het Sticht	7
Een hit	11
De Laan	12
De armenzorg rond 1900	14
Inundatie-kanaal	15
Uit het jaarverslag 1995	17
Muntschat	19
Tentoonstellingen in Het Bakhuis	20

Oproep

De Stichting Archeologie en Historie kan nog best een paar enthousiaste medewerkers gebruiken. We zoeken mensen uit Schalkwijk en Tull en 't Waal. Je hoeft geen ervaring of kennis te hebben van archeologie of geschiedenis, maar wel interesse en nieuwsgierigheid naar hoe het er vroeger aan toe ging.

Museum open

Elke laatste zondag van de maand is ons museum Het Bakhuis geopend, steeds van 11.00 tot 16.00 uur. Wilt u op een andere tijd, maak dan een afspraak met Frans Landzaat (telefoon 6011207) of Wim van den Heuvel (telefoon 6012524).

Colofon

Nummer 3

Jaargang 2

april 1996

NIEUWS OVER OUD is een uitgave van de Stichting Archeologie en Historie Schalkwijk.

NIEUWS OVER OUD verschijnt twee maal per jaar. Het wordt gratis toegezonden aan donateurs van de Stichting Archeologie en Historie Schalkwijk. Minimumbijdrage: f 25 per jaar.

Redactie-adres:

Provincialeweg 19

3998 JE Schalkwijk

Redactie:

Pieter de Bruijn

Wim van den Heuvel

Nico van den Heuvel Wzn.

Elly Kool

Vormgeving:

FEL, Utrecht

Van de redactie

Voor u ligt de derde uitgave van ons blad. Dit blad wordt u aangeboden door de *Stichting Archeologie en Historie Schalkwijk*. Deze Stichting wil op allerlei manieren aandacht geven aan het verleden van Schalkwijk en Tull en 't Waal. Dit gebeurt bijvoorbeeld door middel van tentoonstellingen in dorpsmuseum *Het Bakhuis* aan het Overeind 39 en via dit blad.

Sinds kort zijn wij zelfs via Internet te bezichtigen. Alle informatie kunt u krijgen onder entreecode: http://dru.knoware.nl/kunst_cultuur/beeldende_kunst/artlab/nlpages/alhome.htm
<http://artlab.nl>

Wafels

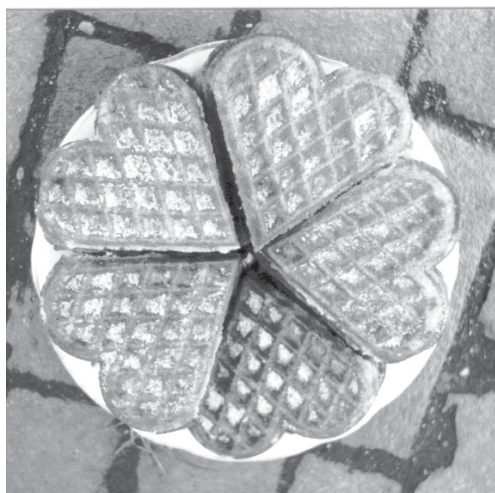
Iedere Schalkwijker eet bij feestelijke gelegenheden een paar rondsels wafels, lekker bestrooid met kaneel en suiker. Tot op de dag van vandaag worden ze gebakken met carnaval, maar ook bij de jaarlijkse ESTA-rommelmarkt, het SET-jeugdtennistoernooi, dorpedag en laatst zelfs op monumentendag in het dorpsmuseum.

Vroeger gebeurde dat met een zwaar gietijzeren wafelijzer, dat op het hout- of kolenfornuis direkt boven het vuur werd gehangen, tegenwoordig gebruikt men door het verdwijnen van deze kachels vaak een elektrisch wafelijzer of bedenkt men constructies om toch nog de oude wafelijzers te kunnen gebruiken. Want eerlijk is eerlijk, die bakken de lekkerste, luchtigste wafels!

De wafelkoeken bestaan uit zogenaamde rondsels "rondsels" van 5 hartvormige wafels, die na het bakken van elkaar worden losgeknipt, eventueel ingesmeerd worden met boter, en daarna bestrooid met suiker en kaneel.

De gewoonte is om er veel van te eten, je eet niet één wafel, maar je eet een paar rondsels.

Waar komt de traditie van wafels bakken eigenlijk vandaan? Mijn vroegere schoolvriendinnen uit omliggende plaatsen proefden vaak voor het eerst

van hun leven dit soort wafels als zij op visite waren in Schalkwijk. Toch is het ook weer niet een typisch Schalkwijkse gewoonte, er zijn meer plaatsen waar wafels gebakken worden.

We vroegen het een paar Schalkwijkse huisvrouwen, maar die wisten hierop ook geen antwoord. Wel wisten zij niet beter dan dat wafels bakken er voor hen altijd

al bij hoort in Schalkwijk. Ook noemde een van hen een oude traditie waar wafels bakken bij hoorde:

Bouwkoeken

Nog tot na de oorlog bestond in Schalkwijk de traditie van het BOUWKOEKEN BAKKEN. Toen de boeren in Schalkwijk nog hun eigen koren verbouwden, was het bouwkoekenfeest op de laatste dag van de korenbouw, als de laatste vracht koren werd binnen gebracht. Eigenlijk een soort oogstdankfeest, want het koren betekende weer brood op de plank voor het komende jaar.

Heel belangrijk was dat het koren droog werd binnengehaald. Als dit door onverwachte regen niet lukte, was het meel voor het broodbakken het hele jaar van slechte kwaliteit en mopperden de

De bouwtaak wordt binnengebracht.

Op de foto van links naar rechts: Annie Geelen, ?, Niek van de Velden, ?, Truus Odijk, Mien Miltenburg, Jos van der Ven, An Miltenburg, ?, Willem van de Velden, ? Wim van de Velden. foto uit de collectie van Anne-Trees Miltenburg.

boerinnen dat zij geen goed brood ervan konden bakken.

Als symbool voor het droog binnenhalen van het koren, moesten de mannen onderweg een tak van een boom kappen en deze BOUWTAK meebrengen op de laatste wagen.

De vrouwen en meisjes moesten wafels bakken voor de mannen en jongens als zij die tak DROOG achter de kachel wisten te brengen.

De vrouwen probeerden van het wafelbakken af te komen, door klaar te staan met emmers water om de bouwtak nat te gooien, voordat hij achter de kachel belandde.

Natuurlijk werden er uiteindelijk altijd wafels gebakken, het was maar spel en het gaf een hoop lol!

Recept

Een heerlijk recept voor wafels luidt als volgt:

Benodigdheden:

een paar eetlepels bruine suiker.

per drie pond bloem:

2 theelepels zout,

65/70 gram gist.

per pond bloem:

3 eieren,

1 pakje boter,

2 beschuiten,

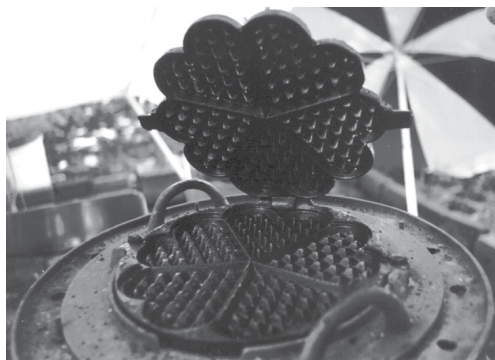
± 3/4 liter volle melk, verdund met klein beetje water.

Werkwijze:

Boter langzaam laten smelten, en dan de melk eraan toevoegen, zodat een lauw mengsel ontstaat. De gist vermengen met een paar eetlepels bruine suiker, zodat het vloeibaar wordt. De eieren loskloppen. De bloem in een schone emmer doen, kuiltje erin maken en daarin het zout, de geklopte eieren, het gistmengsel, het melk-botermengsel, de fijngevreven beschuiten. Dit door elkaar roeren. Het beslag moet iets dikker zijn dan pannenkoekbeslag, zonodig nog wat verdunde melk toevoegen.

Het beslag op een warme plaats, waar het niet tocht, afgedekt ongeveer 3 uur laten rijzen. Let op dat het niet over de rand gaat! Desnoods even voorzichtig omroeren.

Er kan drie pond bloem tegelijk in één emmer, dat worden ongeveer 30 rond-sels.

wafelijzer

Het wafelijzer op het vuur zetten, invetten en goed warm laten worden. Met een haakje het deksel oplichten en met een kannetje zoveel beslag erin gieten dat alle gaatjes gevuld zijn. Wafelijzer dichtdoen en meteen een slag draaien. Aan de ene kant bruin bakken, nog een keer omkeren, wafel met een vork eruit halen en even op een rooster laten uitdampen. Doorknippen, eventueel wat boter erop en met een suiker/kaneel mengsel bestrooien. Smullen maar!

Elly Kool

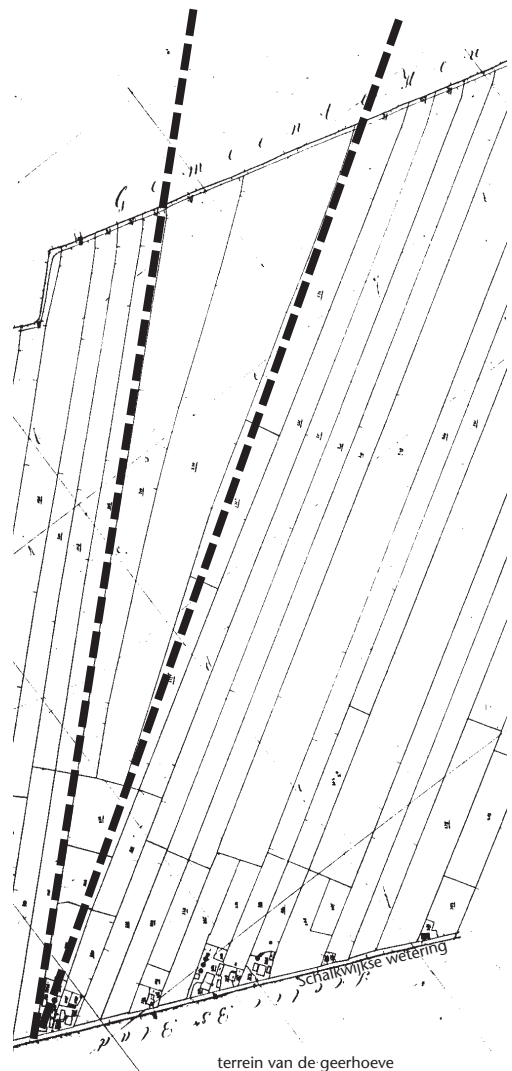
bronnen: Mw. Anne-Trees Miltenburg-Uijtewaal (1924) en Mw. Anny Kool-van der Ven (1924)

Het stromend hart

Als men een oud Schalkwijker vraagt wat bij is gebleven van het dorp zal men vaak het antwoord krijgen “de Schalkwijkse Wetering”. Dit is niet zo verwonderlijk omdat deze stroom een dominante rol speelt in Schalkwijk door de eeuwen heen. Dat is ook de reden waarom de redactie besloten heeft een verhalenreeks te schrijven over de geschiedenis en het leven rond deze Wetering.

Het ontstaan

Toen de wetering aan het eind van de 11de eeuw nog een moerasstroompje was, dat het water in westelijke richting afvoerde, werd in het begin van de 12de eeuw besloten om het land van wat nu Schalkwijk heet in het kader van de Grote Ontginningen te ontginnen. Er werd bepaald dat deze stroom gebruikt zou worden als basis voor het te ontginnen gebied en daarvoor uit te graven. Deze ontginningen hadden tot doel de landbouwmogelijkheden uit te breiden om de produkten te verkopen aan de inwoners van steden zoals Utrecht.

Als men het grondgebied van Schalkwijk onder de loep neemt zien wij dat dit van het zuidoosten tot het noordwesten afloopt waarbij opvalt dat de Schalkwijkse Wetering van smal met hoge oevers uitloopt naar breed met lage oevers met afwatering op parallel aan elkaar gegraven sloten waarmee men ook perceelscheidingen verkreeg.

Deze sloten lopen evenwijdig aan de Lange Uitweg en de Pothuizerweg-Zuwedijk.

Begonnen ten oosten van de Schalkwijkse Wetering aan de Lange Uitweg en de Zuwedijk heeft men elkaar ergens in het midden ontmoet waarbij men kan zien dat de toenmalige middelen ter bemeting van het land niet helemaal dezelfde waren als waarmee we tegenwoordig werken, omdat ergens in het

**geren (geerde, heeft gegeerd)
[van geer (spits toelopend)]
1 een schuine of scheve richting hebben, hetzij aan een hetzij aan meer zijden schuin lopen
2 met betrekking tot kledingstukken: een of meer geren inzetten om het ruimer te maken
3 van broekspijpen: wijd uitlopen
Dikke van Dale p.963**

midden een gerend perceel ontstond waar de sloten niet evenwijdig lopen. De boerderij hier heet nog steeds “De Geerhoeve”.

Degenen die ons gebied ontgonnen waren naar men aanneemt van Friese afkomst, dus het is helemaal zo gek niet dat wij warm lopen voor de “ELF-STEDEN TOCHT”. En met de Wetering hebben we toch een prachtige oefenbaan voor de deur. Wie weet hebben ze er toen al rekening mee gehouden.

Brunofski

bron: *Schalkwijk, de geschiedenis van een stichts dorp*. P. M. Heijmink Liesert

In de volgende nummers van ons blad gaan we verder met het leven met en rond de Wetering waarbij wij graag informatie willen hebben van de wat oudere inwoners van Schalkwijk om meer duidelijkheid te krijgen inzake de typische gebruiken en rituelen in onze omgeving zoals bevissing, vervoer enz.

Stoepen

In het vorige nummer attendeerden wij u op de steeds meer in verval rakende stoepen in de wetering.

We kregen van veel mensen stimulerende reacties, bijvoorbeeld het *Utrechts Nieuwsblad* besteedde een flink artikel aan dit onderwerp. Afgelopen winter bleek bij het schaatsen nog eens hoe nuttig stoepen kunnen zijn als plaats om je schoenen voor je schaatsen te verwisselen en om even uit te puffen. Dus wij gaan door met onze pogingen om een aantal Schalkwijkse stoepen op te knappen. Vroeger moesten de inwoners een vergunning hebben van de provincie om een stoep te bouwen. In het gemeentearchief hebben we diverse afschriften van deze vergunningen gezien van omstreeks 1930. We hebben overleg gehad met de gemeente die voor ons nagaat hoe dat

stoep Lagedijk 1

Jonkheer Ramweg 9

heden ten dage geregeld is. Onlangs hebben we Schalkwijkers met een stoep voor de deur gevraagd om mee te doen. Al kort na onze publikaties over de stoepen zagen we er twee ineens een stuk beter bijliggen.

Elly Kool

De kathedraal van het Sticht

DE PAROCHIEKERK VAN DE HEILIGE AARTSENGEL MICHAEL TE SCHALKWIJK

In de tweede helft van de vorige eeuw kwam de parochiekerk van Schalkwijk, die aan de heilige aartsengel Michael toegewijd was, in een steeds slechtere staat te verkeren. Bovendien werd het gebouw op het laatst te klein voor de parochie. Aan nieuwbouw viel daarom

de RK kerk van Schalkwijk

niet te ontkomen. Daartoe werd dan ook in 1877 besloten. Als architect werd Alfred Tepe aangetrokken. De kerk van Schalkwijk is een van zijn indrukwekkendste scheppingen geworden.

Tepe was in 1872 lid geworden van het Sint-Bernulphusgilde. Dit gilde was in 1869 in Utrecht opgericht door de priester Gerard van Heukelum. Deze was betrokken geraakt bij de restauratie van de St.-Catharinakerk in Utrecht. Hiervoor trok hij verscheidene kunstenaars uit het Rijnland aan. De kunstenaars van het gilde zochten hun voorbeelden in de gotiek van het Nederrijnse gebied uit de 15de en 16de eeuw. De hierop geïnspireerde neogotiek kan typisch Utrechts genoemd worden en verschilt duidelijk met die van de Amsterdamse school, die aanvankelijk de 13de en 14de eeuwse Franse gotiek tot voorbeeld genomen

heeft en waartoe architect Pierre Cuypers behoorde.

De kerk is gebouwd in de jaren 1877-1879 als een neogotische driebeukige kruisbasiliek. Dat deze kerk van vorm een basiliek is, betekent dat het middenschip hoger is dan de zijbeuken en bovenin eigen vensters heeft. Een kruiskerk houdt in, dat de middenbeuk met het priesterkoor een kruis vormt met de even hoge dwarsbeuk.

Bij de oplevering was de kerk nog gestucadoord (wit). Daarna werd nog twintig jaar gewerkt aan de inrichting, de meubilering, de beschildering en het aanbrengen van gebrandschilderde ramen. De kerk is echter nooit voltooid. Dit blijkt uit een aantal niet met gebrandschilderde ramen bezette vensters, het niet beschilderen van de (vroegere)

na de doop, in de oude Mariakapel

doopkapel en de afwerking van de portalen.

Dat de parochiekerk van Schalkwijk zo rijk beschilderd is en uiterst mooie gebrandschilderde ramen heeft, had niet alleen tot doel er een zo fraai mogelijk geheel van te maken, maar ook om de mensen te stichten en te onderwijzen. Vroeger konden heel veel mensen niet lezen of schrijven. Allerlei beelden en afbeeldingen van heiligen en van personen uit het Oude en Nieuwe Testament brachten en brengen nog steeds het christelijk geloof in beeld. Het moet gezien worden als een prentenhoek. De priester preekte er over en met voorstellingen bij de hand bleef het verhaal de mensen beter hij. Beelden en schilderijen hadden in de middeleeuwse kerken al tot doel de gelovigen te stichten en te onderwijzen. In de latere gotische kerken ontbraken veelal grotere muurvlakken om daarop schilderijen aan te brengen. Sinds die tijd zijn de voorstellingen op de glasvensters overgebracht. De voorstellingen op de ramen brengen niet alleen het christelijk geloof in beeld, maar verster-

ken ook de sfeer in het gebouw. Het principe van beschilderingen en gebrandschilderde ramen is ook in de neogotiek tot uitdrukking gebracht.

Het bijzondere aan deze kerk is vooral het interieur, dat vrijwel in de oorspronkelijke neogotische staat bewaard gebleven is. Dit geldt niet alleen de beschilderingen, maar ook de inventaris en de gebrandschilderde ramen. De drie altaren, vrijwel alle heiligenbeelden, de preekstoel, de piëta, de apostelbalk met triomfkruis en de twee biechtstoelen zijn afkomstig uit het beroemde atelier van Friedrich Wilhelm Mengelberg te Utrecht. De communiebank, de vijf godslampen en de doopvont zijn van de Utrechtse edelsmid Jan Hendrik Brom uit Utrecht. De gebrandschilderde ramen zijn van de Utrechtse glazenier Heinrich Geuer en zijn gemaakt in de periode 1879-1901. Hij schilderde ook de veertien kruiswegstaties en zijn, voor zover althans bekend, zijn enige werk in dit genre dat in ons land voorkomt. De drie gebrandschilderde ramen in de tegenwoordige dagkapel dateren uit 1939 en zijn van Alex Asperslagh. De drie andere ramen in deze kapel met gekleurd glas-in-lood met gezeefdrukte motieven zijn in 1995 ontworpen en gemaakt door glazenier Stef Hagemeier.

Sinds 1961 heeft het uit de 14de eeuw daterende devotiebeeldje van Maria van

Schalkwijk een plaats in de kerk gekregen.

Het in 1756-1758 door Johann Heinrich Hartmann Bätz gebouwde orgel is door de parochie Schalkwijk in 1984 aangekocht en is in 1986 naar de kerk overgebracht. Daar werd het instrument opgebouwd en is op 29 maart 1987 in gebruik genomen.

Gerekend naar het tegenwoordige prijspeil was met de bouw van de kerk 7,5 miljoen gulden gemoeid. De inrichting (inclusief de gebrandschilderde ramen) heeft zo'n 4,5 miljoen gulden gekost. Het grootste gedeelte van al dat geld is bijeengebracht door een deel van de vermogende bovenlaag van de agrarische bevolking. Het zijn echter ook

de bijdragen geweest van de niet-agrariërs. Dit dwingt respect en bewondering af, want degenen die veel hadden, gaven van hun overvloed en zij die weinig hadden gaven heel veel van het weinige dat zij hadden. Dat die agrariërs in die tijd zo vermogend waren had met een aantal factoren te maken. Ten eerste was er een lange periode geweest van ongekend goede prijzen voor akkerbouwproducten en voor het vee.

Op de tweede plaats waren er nogal wat agrariërs die veel geld ontvangen hadden tengevolge van de aanleg van de spoorlijn Utrecht-Den Bosch, die veel landerijen is gaan doorsnijden. Voor die ingreep zijn flinke afkoopsommen betaald. Een derde reden was dat er in die tijd verschillende boerenechtparen waren die geen kinderen hadden (o.a. omdat zij op latere leeftijd getrouwd waren) of die ongetrouwd gebleven zijn. Het geld bleef als het ware in de familie. Velen hebben om die redenen een (groot) gedeelte van hun vermogen aan de parochie geschonken.

Meer over de kerk is te lezen in het boek (van 168 pagina's) *De Kathedraal van Het Sticht - De parochiekerk van de heilige aartsengel Michael te Schalkwijk*. Dit boek, met veel niet eerder gepubliceerde afbeeldingen (waarvan een gedeelte in kleur), is vorig jaar november verschenen en voor f 50,- verkrijgbaar bij Nico van

den Heuvel te Schalkwijk en bij Arie van den Heuvel te Houten. Het is uitgegeven door Ibero Publikaties Houten en kan daar ook rechtstreeks besteld worden. Het ISBN-nummer is: 90-6746016-8.

Piet Heijmink Liesert, auteur van het boek

Een hit

Ezels?

Van 't Hooft en Van de Leemkolk die gingen melken met de ezel. Aan weerszijde van een soort zadel hing dan een tonnetje voor de melk. Die beesten konden nooit stilstaan zoals een paard. En een geluid, de hele dag gejammer. Van 't Hooft zat op de boerderij van Gerard Hoogland en Van de Leemkolk op de boerderij van Hans van Dijk.

Henk van de Velden, die met Leentje Roeleveld getrouwd was, had een muilezel. Hij zei dat het een dubbele hit was, maar aan zijn oren kon je zien dat het een muilezel was. Die had zukke oren! (gebaar van 20 cm lengte)

Die had hij gekocht van de Rus.

“Een dubbele hit? De Rus?”

Een dubbele hit is een kruising tussen een hit en een paard. En voor de oorlog kwamen Russen met paarden van de steppen met de trein naar Nederland.

Dan stopte er een trein op het station, de wagon met paarden werd dan los gekoppeld, en met een volgende trein werd die later weer opgehaald. De Rus kon intussen handeldrijven. Sommige waren al halfbeleerd, maar er waren ook wilde bij.

In Nederland fokten ze geen hitten. Je kocht een hit voor het werk. En als die op was, ging ze naar de slager. Want als je er mee ging fokken, konden ze een tijd niet werken. Dat kon natuurlijk niet. Als je een andere nodig had, dan kocht je een ander van de Rus.

De Van Vurens uit Kuilenburg, die hadden een boerderij midden in de stad, wisten altijd precies wanneer er een lading uit Rusland kwam. Die handelde er ook in. Dan brachten ze die door naar Utrecht. Dan hadden ze zes, zeven paarden achterelkaar vastgemaakt. Hoofd aan de staart. En daar liep dan een oud baasje voor met een scheve mond. Zo kwamen ze door ons dorp naar Utrecht. De Van Vurens gingen met de trein.

In 1937-38 was dat in één keer afgelopen. Toen kwamen er geen Russen meer.

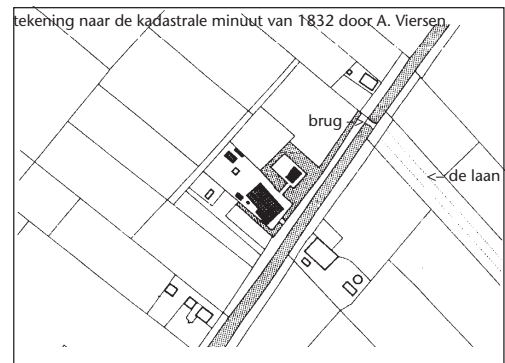
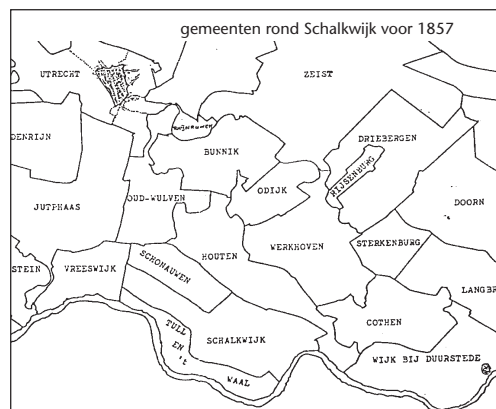
Je kon ook een paard van de zigeuners kopen. Die hadden vaak 2 paarden voor de wagen en er drie, vier achter. Maar daar moest je mee oppassen. Want die kochten of ruilden nog wel eens een paard wat niet goed was. En dan hadden ze van die trucjes om de pijn weg te halen, waardoor het weer fier ging lopen. Maar zo'n paard was vaak na een week of wat weer kreupel.

Vroeger had je hier geen pony's, toen waren het allemaal hitten. Later kwamen de Shetlanders en de Welshies. Een hit laat zich het best vergelijken met een Welshie, maar dan een smalle.

14 maart 1996 Sjef Kruyssen sr. in gesprek met Nico van den Heuvel Wzn, opgetekend 15 maart 1996

De Laan

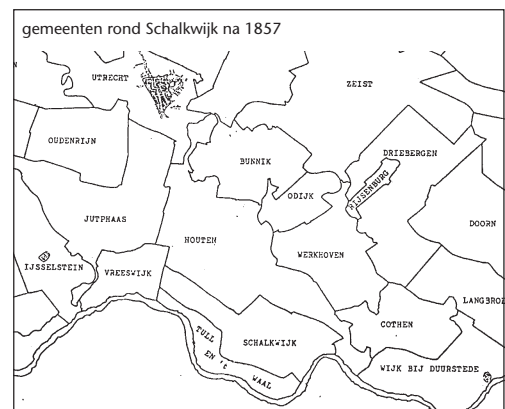
In november 1995 waren we langs de wetering op zoek naar het bruggehoofd van een brug die ooit bij Vuylcoop over de wetering lag. Zonder succes.

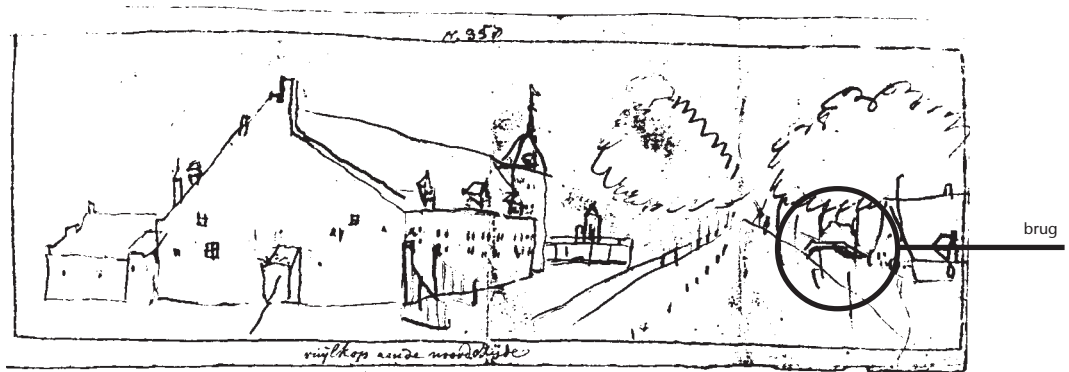

Op de kadastrale minuut van de gemeente Schonauwen (1832) is de brug over de wetering te zien, met de oprijlaan van Vuylcoop, die van de Kaaidijk over het riviertje De Hoon tot de Trip loopt.

Gelukkig kon de heer W. de Wit (Kaaidijk 9) ons wel vertellen waar de brug had gelegen.

Zo ligt er op zijn land ook nog altijd een akker die *de laan* genoemd wordt. Langs deze akker liep vroeger aan weerszijden een sloot en groeide hakhout. Hiervan is nu niets meer terug te vinden. In zijn jeugd was nog wel het stuk akker vanaf de Hoon tot de Trip (*de korte laan* genoemd) omgeven door griend en hakhout en in het water waren toen ook nog drie stompe palen te zien. Nu is er alleen in de walkant aan het Neereind een

Vuijkop vande noordzijde; rijksarchief Utrecht, ±1700

verbreding te zien, overwoekerd door boomwortels.

worden afgebroken of hersteld, omdat hij niet meer te vertrouwen is.

Deze laan was de oprijlaan van Vuylcoop en op de plaats waar de oprijlaan op de Kaaidijk uitkwam, lag een brug over de wetering.

Deze Willem van Bennekom werd in 1883 eigenaar van Vuylcoop. Toch was de brug er begin 1900 nog, want de moeder van W. de Wit is er als kind nog overheen gelopen. Wie kan ons hierover meer vertellen?

In het gemeentearchief van Houten bevindt zich een schrijven (28 oktober 1887) waarin staat, dat de brug bij Willem van Bennekom (wonende Wijk C nr.5) tegenover perceel 6 en 7 moet

Nelleke Boogaard

Bronnen: Familie W. de Wit, R.A.U.

kastelen en ridderhofsteden in Utrecht

Kaaidijk, daar waar de Laan begint

De armenzorg rond 1900

Weet u nog uit uw jonge jaren. Dat er in uw omgeving mensen waren, die het heel wat slechter hadden dan bij u thuis, of moesten uw ouders ook geholpen worden door de kerk.

Nu ik ben eens in de boeken gekropen om te zien of ik daar iets over zou kunnen vinden en jawel hoor.

In Schalkwijk werd de armenzorg voornamelijk verzorgd door de kerken.

Helaas zijn er weinig gegevens uit de archieven van de hervormde kerk hierover bewaard gebleven. Maar de archieven van de rooms-katholieke kerk bevatten meer. Daar vond ik bijvoorbeeld een overeenkomst van dr. Willem Nuyens met het RK Armenbestuur. Deze overeenkomst regelde dat de armen van de RK parochie voor f 500,- per jaar door dr. Nuyens van geneeskundige hulp werden voorzien. Aan het eind van ieder

jaar moest hij dan bij de afrekening de namen van de behandelde personen vermelden

Keurig kon ik in de kasboeken van het armenbestuur elk jaar de afrekening en verantwoording geboekt zien staan met daarbij een aantal van behandelde armen.

De bejaarden en zwakzinnigen kon men laten plaatsen in een gesticht, als men ze thuis niet zelf kon verzorgen o.a. in het klooster van de zusters van Jezus, Maria en Jozef.

Ook hoorde je vaak dat de ouderen op een achteraf plekje op het erf of vlak naast de kachel in de kamer woonden.

Er waren ook huizen voor bejaarden. Alleen werden de mannen en vrouwen daar gescheiden en ze moesten daar dan ook arbeid verrichtten voor hun verblijf aldaar. Deze huizen waren vaak het paradepaardje van de elite, die lieten zich

*Het Rooms Katholiek Parochiaal
Armenbestuur te Schalkwijk, ten eenre
en
Willem Nuyens geneeskundige te Schalkwijk
ten andere Zijde*

*Verklaren te hebben aangegaan de navol-
gende Overeenkomst.*

af en toe zien als dit hun aanzien beter uitkwam. Maar ze wisten meestal niet dat deze bejaarde mens gebruikt werd voor eigen doeleinden. Want met de arbeid die de ouderen verrichtten, werd vaak geld verdiend en dat verdween dan in eigen zak.

Net als in de weeshuizen waar de wezen vaak onder erbarmelijke omstandigheden werk moesten verrichten. En als de voogd kwam kijken, dan werd dit alles verdoezeld.

De armen werden ook geholpen bij de huisvesting, vaak had de gemeente nog wel een klein huisje staan, dat voor deze doeleinden werd gebruikt, ook al mankeerde er vaak wel veel aan, zoals lekend dak bv. Ouderen werden ook wel bij de boer ondergebracht in de daglonershuisjes. Als men geluk had dan kon je misschien ook nog werk krijgen.

De winters waren vaak het moeilijkst voor de armen want dan moesten ze echt leven van de bedeling. Dan kregen ze van de kerkbestuur van 1 oktober t/m 1 april afgepaste brandstof (turven). Kwamen tekort, nu dan had men pech en moest men het probleem zelf oplossen bijvoorbeeld door wat vroeger naar bed te gaan.

De voedselvoorziening verliep ook zo. Er werden op zondag tijdens de kerkdienst

broden uitgedeeld. De armen konden dan een voor een naar voren komen om brood in ontvangst te nemen, al moest de arme zich tijdens die plechtigheid nederig en deemoedig gedragen.

Voor kleding kon je ook naar het armenbestuur en dan kon je op bepaalde dagen langs komen om te kijken of er kleding was die je kon gebruiken. Voor schoeisel mocht je naar de klompenmaker. Maar het meest werd verkregen door onderlinge ruiling en bedelen bij de rijken.

Zoals u begrijpt waren het voor de armen geen leuke tijden, ze probeerden zich altijd te schikken in hun lot, ook al gaf het wel eens problemen.

Hopelijk kunt u tijdens het lezen van dit stuk nog af en toe even glimlachen om al die dingen die er rond 1900 in de armenzorg gebeurden.

Sylvia van der Linde

Inundatie-kanaal

Defensieve werken zijn gezichtsbepalend voor Tull en 't Waal. In 1995 zijn ze uitvoerig in het museum belicht. In dit interview komt het Inundatie-kanaal op een heel andere wijze naar voren.

G.C. Koppers in 1917 geboren en opgegroeid langs het Inundatie-kanaal in Tull en 't Waal:

Tijdens de mobilisatie zat ik in dienst en moest je ingeënt worden tegen tyfus. Het moest niet. Als je niet wilde hoefde het niet. En wij hadden altijd water gedronken en we waren er nooit ziek van. Maar er waren er die van die prik wel een paar dagen knap ziek waren. Dus ja, och ik hoefde die niet.

We hadden panlatten rond te stoep tegen het kroos. Ja, och het was wel eens drillerig, vooral in de regentijd als het bouwland leeg lag. Dan was het water niet zo helder.

In het Inundatie-kanaal was elk jaar twee maal snijschouw en een maal baggerschouw. Dat stelde niet zo veel voor, als er maar wat bagger op de kant lag. Bij de boeren ging dat anders. Scholman bijvoorbeeld, die hield om de paar jaar baggerschouw. Dan werd een stuk sloot afgedamd van zo'n 40 - 50 meter en dan werd dat leeg gehoosd met een houten schop, waarmee je per keer ongeveer een halve emmer water weg stepte. Als dat stuk dan leeg was, kon het uitgegraven worden.

Mijn vader had wat koeien en handelde wat in jongvee, en zomers zaten we in het fruit. Dinsdags 's morgens gingen hij naar Kuilenburg, naar de markt in de

Prijstraat. Bij Arie Lindeman, op een uiterwaard, tegenover nu Wim Hommelberg, brachten we het vee er dan 's maandags vooraf naar toe, zodat hij dinsdags op tijd met het vee in Kuilenburg kon zijn. Op een keer wilden we het vee de Lagedijk op drijven en toen stond bij Appelhof de deur open, en daar liep er een de gang in. Met dat drijven gebeurde nog al eens wat. Dan liep er een de sloot in, en het gebeurde ook dat er wel eens een kalf de pont af sprong. En dat zwom dan naar de overkant. "Een kalf?"

Ja, dat was in de herfst, en vroeger werden de kalveren in februari-maart geboren, dus dan waren het al hele kalveren.

Heeft U wel eens gehoord van een kerkepad van Tull en 't Waal naar Schalkwijk?

Jazeker. Dat liep door de weilanden langs de wetering langs Scholman op. Naast het hek was in de wetering een paal geslagen. En vanuit beide weilanden lag op de paal een plank, zodat je om het hek heen kon lopen.

25 Meter vanaf de Kop van het kanaal lag een soort kipebrug van een meter breed met aan een kant een leuning. Het pad kwam net voor het fort op de Waalseweg, net voorbij De Gier. Over de sloten lag een dikke balk, waar je dan over kon. En die balken gingen er uit met

het grienden hakken. Want dan moesten ze er door varen met hun vletten.

Griffioen uit Breukelen had het visrecht gepacht. Die had wel meer viswater van defensie. Bij ons huis had hij een roeiboot liggen. Die liet voor zich vissen. Twee maal per jaar kwamen ze met netten slepen. Van de Kop tot aan de Lek toe. Bij het tussentijds ophalen spanden ze dan een schakelnet achter het net zodat de vis niet terug kon zwemmen.

's Winters als er ijs lag, dan kwamen ze ook wel eens vissen. Ze hakten dan aan weerskanten een bijt in het ijs. En met een panlat werd zo het net in de breedte onder het ijs van de ene naar de andere bijt gespannen. En dan werden verderop weer gaten gehakt. En met panlatten werd het net onder het ijs door zo stukje bij stukje in de lengte door het kanaal gesleept. En zo heb ik ze snoeken zien vangen. Nou.

Ze hadden ook sleeën bij zich. Voor de netten en de vis, en voor een kacheltje. Op een van de sleeën stond een kacheltje dat ze met turf stookten. Daarop stond een pot heet water. En omdat ze met de handschoenen steeds in het ijswater zaten, kraakten die van het ijs. Met die pot heet water, waar ze die handschoenen dan soms indoopten, konden ze ze weer soepel maken.

Nico van den Heuvel Wzn

Uit het

jaarverslag 1995

28 januari

Op 14 uur werd het museum officieel geopend door burgemeester de Jonge. Tegelijkertijd was dit de start van de 2 tentoonstellingen n.l. *De Romeinen in Schalkwijk* en *Volleybalvereniging TAURUS 25 jaar*. De familie van Hienen had die dag hun achterhuis afgestaan om de vele bezoekers te kunnen ontvangen. Een klein orkestje zorgde voor de muzikale omlijsting van het geheel. Deze opening was de kroon op het werk van alle medewerkers voor hun geweldige inzet.

Pieter als Romein bij de officiële opening van Het Bakhuis

7 maart

Beschrijving van een gedeelte van de vondsten uit de gracht van het kasteel Schalkwijk. Dit vraagt veel tijd en aandacht. Toch zit er voortgang in.

8 april

De heer Jan van Rooijen (R.O.B.) ging met een aantal medewerkers het veld in. Hij liet hen zien hoe er geboord moest worden en wat het allemaal op kan leveren. Een leerzame les waarop zeker een vervolg zal komen.

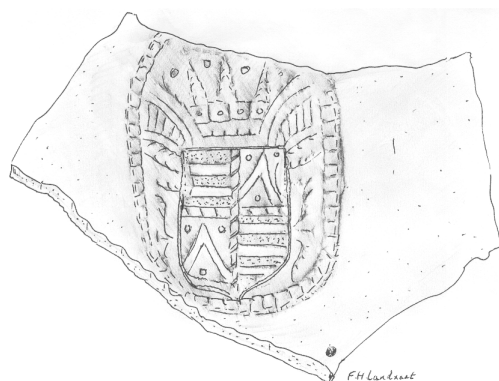
8 april

Huis aan huis werd door Wim v.d. Heuvel op de fiets de eerste uitgave *Nieuws over Oud* in Schalkwijk en Tull en 't Waal verspreid. Het blad werd door velen met veel belangstelling gelezen en heeft vervolgens een goede recensie ontvangen in de pers en historisch tijdschrift *Tussen Rijn en Lek*.

11 april

Bestudering oude kaarten en luchtfoto's van de vermoedelijke plaats van de Biesterhofstede. Deze komt niet meer voor op de eerste kadaster kaart van 1832.

Scherf met het wapen van Schalkwijk

22 april

Medewerkers van het museum en geïnteresseerden bezochten fort Honswijk. Veel lof over de goede rondleider de heer Ketelaar. Het idee om een tentoonstelling te houden over het fort is toen geboren.

29 april/5 mei

Het museum was deze dagen open en trok vele (fiets)bezoekers aan (ruim 125 personen). Dit mede door het goed weer en omdat het museum was opgenomen in een fietsroute samengesteld door het plaatselijke Oranjecomite.

31 mei

De plaatselijke wijkverpleegster mevrouw van Gestel nam afscheid wegens het bereiken van de VUT. Collega's en oud-collega's stelden een kleine tentoonstelling over het Wit-Gele Kruis samen.

1 juli

Medewerkers van het museum brachten een bezoek aan de restanten van het kasteel Culemborg. Uitvoerig werd alles uitgelegd door de heren Alink en Smorenburg.

3 juli

Elly Hollander en Nelleke Bogaard hebben een week assistentie verleend bij de opgraving te Vechten. Een week later werd er een bijzonder Romeins altaartje aangetroffen. Kort daarop bezocht staatssecretaris de heer Nuis in bijzijn van de heer Willems (directeur R.O.B.) het terrein en mocht Frans Landzaat (voor 1 dag aanwezig) het altaartje tonen.

Frans Landzaat steekt de vlag uit op Open Monumentendag

9 september

Het museum hield in het kader van de jaarlijkse Monumentendag een tentoonstelling over forten en in het bijzonder over fort Honswijk. Ook is een lezing gehouden over forten door de heer Koppert in de aula van de Schalkwijkse basisschool. Er waren 40 tevreden toehoorders.

6 december

In het museum werd een kerstworkshop gehouden.

Aandacht werd besteed aan het werken met Pergamono en kerstversieringen.

12 december

Iris Reuselaar (assistente van de provinciaal archeologe S. van Dockum) bracht een bezoek aan ons. Onderwerp was deze keer terpboerderijen in Schalkwijk. Daar gaan wij ons in 1996 mee bezig houden.

Frans Landzaat

Muntschat

“Bij restauratiewerkzaamheden aan een oud herenhuis te Schalkwijk, Provincie Utrecht, werd in een van de kamers onder de vloer een muntschat aangetroffen. De munten zaten op twee aparte plaatsen verborgen, maar zijn door de vinder tot een partij samengevoegd. Op basis van de inhoud mag aangenomen worden dat de twee partijen bij elkaar behoord hebben. De vondst bestaat uit 1 koperen en 629 zilveren munten. De jongste munt is een Zeeuws dubbeltje van 1727. De waarde van de schat bedroeg indertijd ruim 137 gulden.”

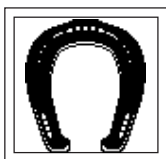
Deze informatie staat in het Jaarboek voor Munt- en Penningkunde deel 68, 1981, een uitgave van het Koninklijk Nederlands Genootschap voor Munt- en Penningkunde te Amsterdam.

Bij het lezen van deze tekst zal menigeen het water in de mond lopen. En bij een amateur-archeoloog en -historicus zoals ik helemaal. Want welke geschiedenis heeft dit oude herenhuis gehad? Het moet zeker een herenhuis uit de 17de eeuw zijn geweest, met rijke bewoners en zeker ook een rijke geschiedenis.

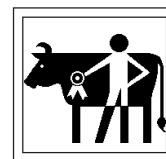
Het zou leuk zijn als we deze schat ooit in het museum tentoon kunnen stellen.

Frans Landzaat

TENTOONSTELLINGEN IN HET BAKHUIS

***Kom kijken in
dorpsmuseum Het Bakhuis
Overeind 39 Schalkwijk***

naar:

Boeren in Schalkwijk

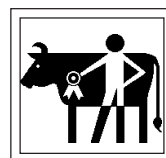
**tentoonstelling ter gelegenheid van 65 jaar ABTB
van januari tot juli 1996**

Het gegeven paard...

**tentoonstelling van vondsten en schenkingen aan het museum
van januari tot mei 1996**

***Iedere laatste zondag van
de maand geopend van
11.00 tot 16.00 uur.***

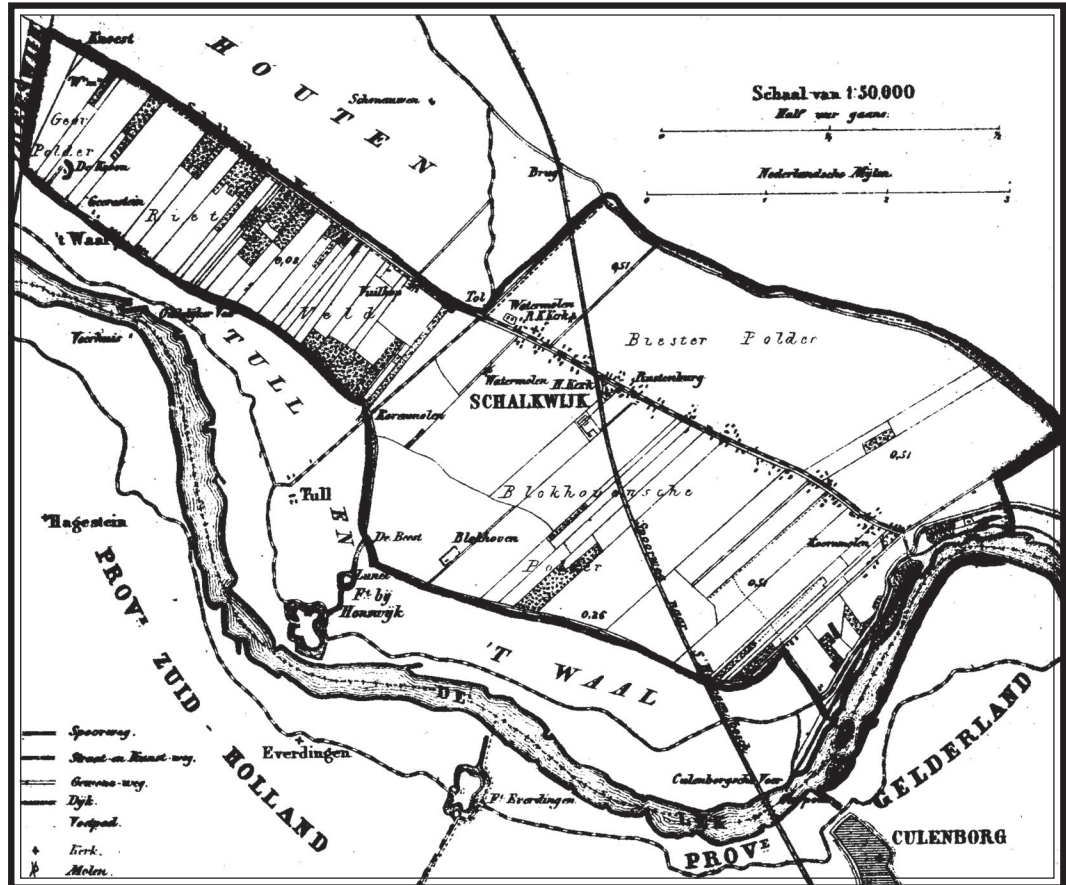
Op dit moment zijn er twee tentoonstellingen in Het Bakhuis. De ene gaat over het boerenleven in Schalkwijk en de rol die de ABTB daarin speelde. De andere toont de vondsten van Schalkwijkers die zij aan het museum hebben afgestaan of uitgeleend. Het museum is naast de gebruikelijke laatste zondag van de maand extra open op de landelijke

fietsdag (zaterdag 11 mei 1996). Er worden dan heerlijke wafels gebakken.

Na 11 mei komt er een tentoonstelling ter gelegenheid van het 50-jarig bestaan van voetbalvereniging Schalkwijk

Eind juli 1996 start fanfare St. Caecilia met een tentoonstelling.

Berichten over de historie van Schalkwijk en Tull en 't Waal

Stichting

Archeologie en Historie

Schalkwijk

